

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

მარიამ მაჭავარიანი

საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირება
ევროკავშირის სტანდარტების შესაბამისად

დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარდგენილი დისერტაციის

ავტორეზიუმე

სადოქტორო პროგრამა: „ენერგეტიკა და ელექტროინჟინერია“

შიფრი: 0713

თბილისი

2021 წელი

სამუშაო შესრულებულია საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში
ენერგეტიკისა და ტელეკომუნიკაციის ფაკულტეტი
ელექტროენერგეტიკის და ელექტრომექანიკის დეპარტამენტი

ხელმძღვანელი: პროფესორი დ. ჩომახიძე

რეცენზენტები:

დაცვა შედგება 2021 წლის "-----" "-----" "-----" საათზე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ენერგეტიკისა და
ტელეკომუნიკაციის ფაკულტეტის საუნივერსიტეტო სადისერტაციო
საბჭოს სხდომაზე, კორპუსი VIII, სხდომათა დარბაზი
მისამართი: 0166, თბილისი, კოსტავას 77.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სტუ-ის ბიბლიოთეკაში,
ხოლო ავტორეფერატისა - ფაკულტეტის ვებგვერდზე

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი
ასოცირებული პროფესორი

გ. გიგინეიშვილი

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალურობა. ენერგეტიკა ქვეყნის მამოძრავებელი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და წამყვანი დარგია. მის გამართულ ფუნქციონირებაზე დამოკიდებული როგორც ქვეყნის დამოუკიდებლობა ასევე ეკონომიკური სიძლიერე.

საქართველოს მიერ ევროკავშირისა და „ენერგეტიკული გაერთიანების“ წინაშე ნაკისრი ვალდებულებები იწვევს ენერგეტიკული სფეროს სრულ ტრანსფორმაციას, ცვლილებების უმეტესი ნაწილი ეხება ელექტროენერგეტიკის სექტორს. აღნიშნული ცვლილებები ისე უნდა განხორციელდეს, რომ დარგმა კვლავ შეძლოს გამართულად ფუნქციონირება, ამასთანავე ცვლილებები არ უნდა დააწვეს მძიმე წნეხად სექტორის მონაწილეებს, ქვეყნის ეკონომიკას და რაც მთავარია საბოლოო მომხმარებლებს, მოსახლეობას. სადისერტაციო ნაშრომი „საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირება ევროკავშირის სტანდარტების შესაბამისად“ აქტუალურია, იქიდან გამომდინარე, რომ რეფორმა განხორციელების აქტიურ ფაზაშია და მისი კომპლექსურობიდან გამომდინარე რამდენჯერმე გადავადდა. საქართველოს ახალი კონკურენტული ელექტროენერგეტიკული ბაზარი, ნაკისრი ვალდებულებებიდან გამომდინარე, ჯერ კიდევ 2019 წლის დასაწყისისთვის უნდა ამოქმედებულიყო, თუმცა საკანონმდებლო ბაზის დაგვიანებულმა განახლებამ, სამთავრობო ცვლილებებმა და რეფორმის სირთულემ მისი გადავადება გამოიწვია. მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძველზე ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ლიბერალიზაციის საბოლოო ვადად 2021 წლის პირველი ივლისი განისაზღვრა, თუმცა აღნიშნულმა ვადამაც მინიმუმ ექვსი თვით გადაიწია. სწორედ, რეფორმის სირთულემ და მისი განხორციელების არჩეულმა გზამ გამოიწვია მისი გადავადების პროცესი. თემაში შემოთავაზებული ალტერნატიული გზა იძლევა ნაკისრი

ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობას ნაკლები სირთულისა და არსებული რესურსის გამოყენებით.

მეცნიერული სიახლე. წინამდებარე ნაშრომში პირველად არის შემოთავაზებული საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი და მისი გავლენა ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირებაზე. დეტალურად არის განხილული ევროკავშირის დირექტივები და რეგულაციები, რომელთა გავლენითაც უნდა განხორციელდეს საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ჩამოყალიბება, სწორედ, ხსენებული ნორმატიული აქტების დანერგვამ საქართველოს კანონმდებლობაში გამოიწვია ბაზრის სრული ტრანსფორმაცია და საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე როგორც არსებული ბაზრის მონაწილეების გარდაქმნა, ასევე ახალი ისეთი მნიშვნელოვანი სუბიექტების ჩამოყალიბება, როგორებიც არიან ტრეიდერები, უნივერსალური, საჯარო მომსახურების, თავისუფალი და ბოლო იმედის მიმწოდებლები. ნაშრომში დეტალურად არის განხილული აღნიშნული სუბიექტების ურთერთკავშირი და მათი როლი ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე.

ჩამოყალიბებული მსჯელობისა და კონკრეტული ფაქტების გაანალიზების საფუძველზე სიახლეს წარმოადგენს რეფორმის გავლენა საყოფაცხოვრებო ტარიფებზე, კონკრეტულად კი ის გარემოება, რომ ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეფორმა, საყოფაცხოვრებო ტარიფებს კი არ ამცირებს, როგორც ამას ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, არამედ პირიქით მათ გაზრდას იწვევს.

გარდა ამისა, მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების ის ალტერნატიული გზა, რომელიც ნაშრომში შემოთავაზებულია ელექტროენერგეტიკული რეფორმის განხორციელების პროცესში. სწორედ, აღნიშნული გზის არჩევის შემთხვევაში ხდება საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის სპეციფიკის გათვალისწინება და რეფორმის შემდგომი ცვლილებები არ გამოიწვევს მძიმე შედეგებს არც ელექტროენერგეტიკული ბაზრისთვის და არც ქვეყნის ეკონომიკისთვის.

სამუშაოს მიზანი. უკანასკნელი წლების განმავლობაში ელექტროენერგეტიკული დარგი, თავისი თავისებურებებით მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში გადაიქცა ერთ - ერთ განვითარებად და მიმზიდველ სფეროდ. აღნიშნული დარგის მრავალფეროვნება ზრდის მის მიმართ, როგორც სამეცნიერო კვლევების ასევე ბიზნეს ინტერესს. მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში ხდება დარგის აქტიური ლიბერალიზაცია და კონკურენციის განვითარება. დარგის სწრაფად განვითარების ფონზე იზრდება მის მიმართ ბიზნეს ინტერესიც და მასში ინვესტიციის განხორციელების სურვილი. თუმცა, აღნიშნული მოვლენები მხოლოდ გამართული ენერგეტიკული საკანონმდებლო ბაზის მქონე ქვეყნებში ხდება, რაც თავისთავად უზრუნველყოფს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ჯანსაღ ფუნქციონირებას. სამუშაოს მიზანს წარმოადგენს საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების პროცესში ისეთი მექანიზმის შემოთავაზება, რომელიც მისი სპეციფიკის გათვალისწინებით უზრუნველყოფს სექტორის გამართულად ფუნქციონირებას, არ საჭიროებს რთული მექანიზმების ამოქმედებას, განაპირობებს ბაზრის მონაწილეთა ჯანსაღ ურთიერთკავშირს და რაც მთავარია დაიცავს მომხმარებლებს ელექტროენერჯის ფასების გაძვირებისგან.

კვლევის ობიექტი და მეთოდები. კვლევის ობიექტს წარმოადგენს საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზარი, მისი ახალი მოდელის ფორმირების პროცესში.

საქართველოს მიერ ევროკავშირის წინაშე ნაკისრი ვალდებულებები ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ლიბერალიზაციისა და ახალი ბაზრის ფორმირების პროცესში განსაზღვრავს წინამდებარე ნაშრომის სტრატეგიას.

დასმული ამოცანების გადასაწყვეტად გამოყენებულია შემდეგი მეთოდები:

- ისტორიული, ლიტერატურული და ინტერნეტ რესურსების მიმოხილვის საფუძველზე შესწავლილია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის არსებული მოდელი;

- აღწერილობითი მეთოდის გამოყენებით შესწავლილია ევროკავშირში ელექტროენერგეტიკულ სექტორში მოქმედი დირექტივები და რეგულაციები;

- შედარებითი ანალიზის საფუძველზე აღწერილია ევროკავშირში და ენერგეტიკულ გაერთიანებაში, კონკრეტულად კი, უკრაინისა და ხორვატიის რესპუბლიკებში, განხორციელებული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეფორმები და აღნიშნული რეფორმების შედეგები ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფუნქციონირებაზე;

- საჭირო ინფორმაციის მოპოვების მიზნით განხორციელებულია საქართველოში მიმდინარე ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეფორმაზე დაკვირვება და მასში უშუალო მონაწილეობის მიღება.

კვლევის ძირითადი შედეგები და შედეგების გამოყენების სფერო.
წინამდებარე ნაშრომში განხორციელებული კვლევა და შემოთავაზებული ალტერნატიული გზა საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების პროცესში შეესაბამება მსოფლიოში დანერგილ პრაქტიკას და ფართოდ გამოიყენება ევროპის ქვეყნებში. აღნიშნული მექანიზმი აკმაყოფილებს ევროკავშირის სტანდარტებს და სრულად ჯდება საქართველოს მიერ ნაკისრი ვალდებულებებით გასატარებელ ღონისძიებებში. ნაშრომში, სწორედ საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის თავისებურებების გათვალისწინებით არის შემოთავაზებული რეფორმის განხორციელების ალტერნატიული გზა. შესაბამისად, აღნიშნული ნაშრომის გამოყენება შესაძლებელია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სექტორის რეფორმის პროცესში. რეფორმის არჩეული გზის სირთულის და მისი ვადების რამდენჯერმე გადაწევის ფონზე, აღნიშნული ნაშრომით შემოთავაზებულია ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების ალტერნატიული, საქართველოს რეალობაზე მორგებული მექანიზმი.

ნაშრომის აპრობაცია. ნაშრომის ძირითადი შედეგები მოსმენილი იქნა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ენერგეტიკისა და ტელეკომუნიკაციის ფაკულტეტის, ელექტროენერგეტიკისა და

ელექტრომექანიკის დეპარტამენტში I, II და III კოლოქვიუმებზე და დისერტაციის წინასწარ დაცვაზე.

სადისერტაციო ნაშრომის მნიშვნელოვანი საკითხები მოხსენებების სახით გაშუქდა მეხუთე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე - „ენერგეტიკა: რეგიონული პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები“ (ქ. ქუთაისი, 2018 წლის 26 ოქტომბერი) და გამოქვეყნდა პუბლიკაციების სახით.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს 143 გვერდს, მათ შორის 9 ცხრილსა და 12 ნახაზს. იგი შეიცავს შესავალს, ხუთ თავს, დასკვნებსა და გამოყენებული ლიტერატურის სიას.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

შესავალში დასაბუთებულია თემის აქტუალურობა და მისი მეცნიერული სიახლე. ჩამოყალიბებულია სამუშაოს მიზანი, ასევე განსაზღვრულია კვლევის ობიექტი და მეთოდები.

ნაშრომის I თავში განხილულია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ტრანსფორმაციის წინაპირობები. „ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის“ ავალდებულებს საქართველოს მნიშვნელოვანი რეფორმების განხორციელებას სხვადასხვა სექტორში, გამონაკლისს არც ენერგეტიკის სფერო წარმოადგენს. ნაკისრი ვალდებულებები საქართველოსთვის ითვალისწინებს ევროკავშირის სხვადასხვა დირექტისა და რეგულაციის გადმოტანას ეროვნულ კანონმდებლობაში, რაც თავისთავად ნიშნავს ახალ საკანონმდებლო ჩარჩოს, შეცვლილ ელექტროენერგეტიკულ ბაზარს და ახალ მოთამაშეებს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე. ვალდებულებების უკეთ შესრულებისა და კონკრეტული გამონაკლისების მიღების მიზნით საქართველო 2016 წლის 14 ოქტომბერს გაწევრიანდა „ენერგეტიკულ გაერთიანებაში“. ნაშრომის პირველ თავში ყურადღება გამახვილებულია საქართველოს მიერ „მესამე ენერგეტიკული პაკეტის“ მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად გასატარებელ ისეთ მნიშვნელოვან ღონისციებებზე როგორებიც არის ელექტროენერგეტიკული საწარმოების განცალკევება და ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ახალი მოდელის ფორმირება. განცალკევების მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად აუცილებლობას წარმოადგენდა ქსელური და კონკურენტული საქმიანობების ერთი და იგივე კომპანიების დაქვემდებარებიდან გასვლა. გარდა ამისა, განცალკევების საკითხები შეეხო როგორც გადაცემის სისტემის, ასევე განაწილების სისტემის კომპანიებს. რაც შეეხება საქართველოს

ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ახალი მოდელის შემუშავებას, იგულისხმება ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე ორგანიზებული სეგმენტების არსებობას. კონკრეტულად კი, დღით ადრე, დღიური, საბალანსო და დამხმარე მომსახურების ბაზრების ჩამოყალიბება.

ნაშრომის II თავში წარმოდგენილია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის დეტალური ანალიზი. აღწერილია საქართველოს მოქმედი ელექტროენერგეტიკული ბაზრის გარდამტეხი მოვლენები, რომლებმაც გავლენა იქონიეს არსებული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირებაზე. ყურადღება გამახვილებულია ისეთ მნიშვნელოვან მოვლენაზე, როგორც იყო 2018 წელს „პირდაპირი მომხმარებლების“ სტატუსისა და მათი სავალდებულო რეგისტრაციის კრიტერიუმის დადგენა. აღნიშნულმა მოვლენამ გაზარდა საბითუმო ბაზარზე მონაწილეთა რაოდენობა და დაავალდებულა კონკრეტული საწარმოები გადასულიყვნენ თავისუფალ საბაზრო ურთიერთობებზე, რამაც შექმნა ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ლიკვიდურობის გარკვეული დონე. დეტალურად არის განხილული საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის დღემდე არსებული მოდელი, რომელიც შეიძლება განისაზღვროს, როგორც პირდაპირი კონტრაქტების ბაზარი, სადაც ბაზრის მონაწილეები ვალდებულების შესრულებას ახორციელებენ ყოველთვიური ანგარიშსწორების საფუძველზე. პირდაპირი კონტრაქტების ბაზართან ერთად აგრეთვე ფუნქციონირებს საბალანსო ელექტროენერჯის ბაზარი, რომელიც ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მონაწილეებს საშუალებას აძლევს იყიდონ/გაყიდონ დამატებით მოთხოვნილი/გამომუშავებული ელექტროენერჯია და დააბალანსონ პირდაპირი კონტრაქტებით აღებული ვალდებულებები. ამასთან ერთად, ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე ფუნქციონირებს გარანტირებული სიმძლავრის ბაზარი, რომელიც უზრუნველყოფს ელექტროენერგეტიკული სისტემის მდგრადობასა და საიმედოობას. მოყვანილია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის 2019 – 2020 წლების მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, მათ შორის საბალანსო

ელექტროენერჯის ტარიფი, რომლის ფორმირება ხდება „ესკო“ - ს მიერ შესყიდული საბალანსო ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი ფასის პრინციპით. 2019 - 2020 წლებში საბალანსო ელექტროენერჯის გასაყიდი საშუალო შეწონილი ტარიფები მოცემულია ცხრილში N1.

ცხრილი 1. 2019 - 2020 წლების. საბალანსო ელექტროენერჯის საშუალო შეწონილი ტარიფი

პერიოდი, 2019	ტარიფი თეთრი/კვტ.სთ	პერიოდი, 2020	ტარიფი თეთრი/კვტ.სთ
იანვარი	13.5344729	იანვარი	14.5868671
თებერვალი	13.6642708	თებერვალი	13.8837893
მარტი	13.4569052	მარტი	18.4660737
აპრილი	13.0127023	აპრილი	16.0888149
მაისი	7.363211	მაისი	13.2076731
ივნისი	7.2359449	ივნისი	13.1741005
ივლისი	13.6042795	ივლისი	15.0346724
აგვისტო	14.2850281	აგვისტო	15.4649966
სექტემბერი	14.8374913	სექტემბერი	16.6390665
ოქტომბერი	14.6878804	ოქტომბერი	17.329179
ნოემბერი	15.4506703	ნოემბერი	16.6347986
დეკემბერი	14.7297273	დეკემბერი	15.7376184

წარმოდგენილი მონაცემების საფუძველზე თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ, 2019 - 2020 წლები საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული სექტორისთვის საკმაოდ მრავალფეროვანი აღმოჩნდა. ბაზარის მოთამაშეების გაზრდილმა რაოდენობამ გავლენა იქონია 2019 წელს საბალანსო ელექტროენერჯის ფასის ფორმირებაზე, შეინიშნებოდა პოზიტიური დინამიკა ტარიფის შემცირების კუთხით, თუმცა ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებმა, ლარის გაუფასურებამ, 2020 წელს მსოფლიო პანდემიამ აღნიშნული პოზიტიური დინამიკის შენარჩუნებას ხელი შეუშალა.

ნაშრომის III თავში ჩატარებულია „ენერჯეტიკული გაერთიანებისა“ და ევროკავშირის ქვეყნებში ელექტროენერჯეტიკული ბაზრების შედარებითი ანალიზი. შედარებითი ანალიზისთვის შერჩეულია უკრაინისა და ხორვატიის რესპუბლიკებში მოქმედი ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის მოდელები. აღნიშნული ქვეყნების ელექტროენერჯეტიკული ბაზრის

სპეციფიკიდან გამომდინარე საინტერესოა მათი მაგალითის განხილვა. უკრაინა, საქართველოზე სამი წლით ადრე, 2011 წელს გაწევრიანდა ენერგეტიკული გაერთიანებაში. მას მოუწია ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ტრანსფორმაცია „მესამე ენერგეტიკული პაკეტის“ მოთხოვნებიდან გამომდინარე, თუმცა უკრაინის მიერ ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეფორმირების არჩეულმა გზამ სექტორი მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა. ბაზრის გახსნის მიუხედავად კვლავ მოქმედებს მკაცრი რეგულირების მექანიზმები და სექტორის მონაწილეებს უჭირთ როგორც მათზე დაკისრებული ვალდებულების შესრულება, ასევე ფინანსური ანგარიშსწორება, რაც მძიმე მდგომარეობაში აყენებს მთელ ელექტროენერგეტიკულ სექტორს. რაც შეეხება ხორვატიის რესპუბლიკის ელექტროენერგეტიკულ ბაზარს, მისი ტრანსფორმაცია ჯერ კიდევ 2001 წლიდან დაიწყო. რეფორმების შედეგად, ხორვატიაში, ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მცირე ზომის მიუხედავად, ოპერირებს კარგად ფუნქციონირებადი ელექტროენერგეტიკული ორგანიზებული ბაზარი. ხორვატიის ელექტროენერგეტიკული ბაზარი აწყობილია, სწორედ, იმ პრინციპით, რომელიც სადისერტაციო ნაშრომში შემოთავაზებულია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების ალტერნატიულ გზად.

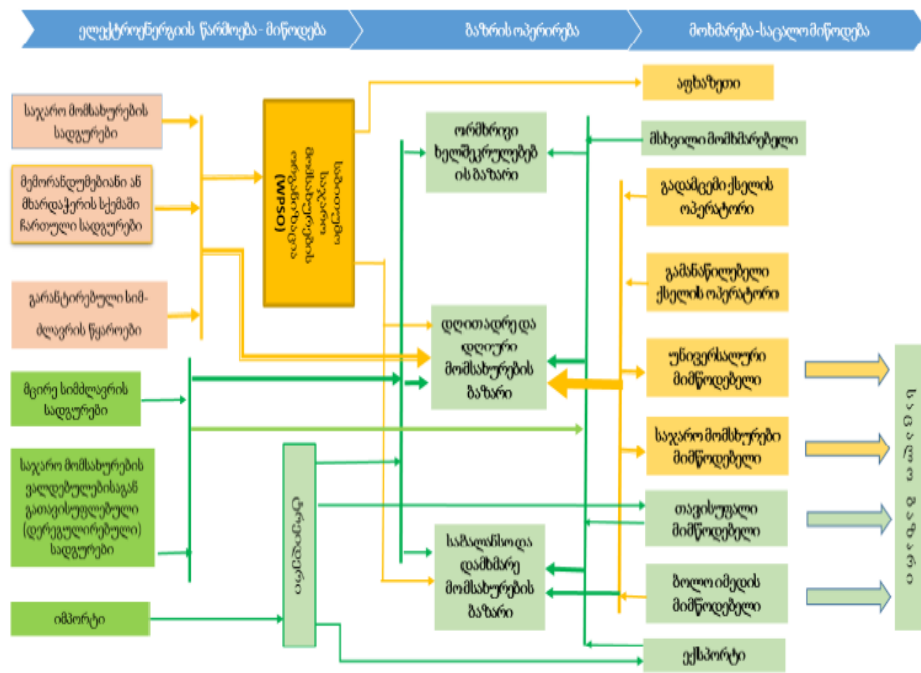
ნაშრომის IV თავში აღწერილია საქართველოს მიერ არჩეული გზა ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ჩამოყალიბებისკენ. შეფასებულია მისი შესაძლო შედეგები.

„მესამე ენერგეტიკული პაკეტის“ იპლემენტაციისა და საკანონმდებლო ჩარჩოს რეფორმირების შედეგად საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის სამიზნე მოდელს წარმოადგენს თავისუფალი ბაზარი, სადაც ბაზრის მონაწილეები სარგებლობენ თანასწორი, არადისკრიმინაციული პირობებით და სადაც საბაზრო ფასი გამჭვირვალედ ყალიბდება კონკურენტულ პირობებში, რაც მომხმარებლებს თავისუფალი არჩევანის შესაძლებლობას აძლევს. ახალი კანონისა და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების მიღებით თვისობრივად შეიცვალა

ელექტროენერგეტიკული სექტორის სტრუქტურა, რომელიც 2006 წლიდან მოქმედებდა (აღნიშნული ელექტროენერგეტიკული სტრუქტურა გარდამავალი პერიოდიდან და რეფორმის გადავადებიდან გამომდინარე 2021 წლის მდგომარეობითაც ჯერ კიდევ ძალაშია). კანონის უმნიშვნელოვანეს და ერთ - ერთ საკვანძო სიახლეს წარმოადგენს საბითუმო ბაზრის განუყოფელი ნაწილის, კონკრეტულად კი ელექტროენერჯის ორგანიზებული ბაზრების შესახებ დებულებები. ამასთანავე, კანონის თანახმად, საბითუმო ბაზრის სეგმენტები და ელექტროენერჯის ბაზრის მოდელთან დაკავშირებული სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები, „ელექტროენერჯის ბაზრის მოდელის კონცეფციით“ წესრიგდება. საკუთრივ, საბითუმო ბაზარი მოიცავს დღით ადრე, დღიურ, ორმხრივი ხელშეკრულებების, საბალანსო და დამხმარე მომსახურებების ბაზრებს. ამასთანავე, კანონის მიხედვით, დღით ადრე, დღიური და საბალანსო ბაზრები, ამავდროულად, ორგანიზებული ბაზრებია. რაც შეეხება ორმხრივი ხელშეკრულებების ბაზარს, საქართველოში ის ორგანიზებული ბაზრის სეგმენტი არ არის.

გარდამავალი და სატესტო პერიოდის დასრულების შემდეგ, რეფორმის სრულად ამოქმედების ფონზე ელექტროენერგეტიკული ბაზრის სამიზნე სტრუქტურა 2021 წლის ბოლოსთვის ახლებური სქემით ჩამოყალიბდება, რომელიც მოცემულია ნახაზზე N1.

ახალი საკანონდებლო ბაზის შემუშავებამ, როგორც ვხედავთ, სრულად გარდაქმნა ბაზრის სტრუქტურა. ელექტროენერგეტიკული ბაზარი გახდა მეტად მრავალფეროვანი, ბაზარზე ჩამოყალიბდა საბითუმო ბაზრის ისეთი მნიშვნელოვანი სეგმენტები, როგორებიცაა დღით ადრე ბაზარი, დღიური ბაზარი, საბალანსო და დამხმარე მომსახურებების ბაზარი და ორმხრივი ხელშეკრულებების ბაზარი.

ნახ. 1. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის სამიზნე სტრუქტურა

ახალ სეგმენტებთან ერთად, ბაზარზე გაჩნდნენ ბაზრის ახალი ოპერატორები, რომელთაც შესაბამისი ბაზრის ოპერირება და გამართულად ფუნქციონირების უზრუნველყოფა ევალებათ. ახალი სამიზნე ელექტროენერგეტიკული ბაზარი მეტად დივერსიფიცირებულია. დღით ადრე ბაზარი, წარმოადგენს საბითუმო ბაზრის სეგმენტს, სადაც ელექტროენერჯით ვაჭრობა ხდება საათობრივად, ფიზიკური მიწოდების წინა დღეს. დღით ადრე ბაზარზე ტარდება აუქციონი და ნავაჭრი ელექტროენერჯისათვის განისაზღვრება საერთო საბაზრო ფასი. დღიური ბაზარი საბითუმო ბაზრის ის სეგმენტია, სადაც ელექტროენერჯით ვაჭრობა ხდება განგრძობადად (უწყვეტად), დღით ადრე ბაზრის დახურვის შემდეგ წარმოქმნილი გარიგებების საფუძველზე. დღიურ ბაზარზე მოქმედებს ე.წ. "First come first served" პრინციპი (პირველად მოსული პირველი იღებს მომსახურებას) და ნავაჭრი ელექტროენერჯის ფასი განისაზღვრება დაწყვილებული განაცხადებიდან უფრო ადრე განთავსებული განაცხადის ფასით. საბალანსო და დამხმარე მომსახურებების ბაზარზე წარმოადგენს საბითუმო ბაზრის მნიშვნელოვან და განუყოფელ სეგმენტს, რომელზეც ელექტროენერჯით ვაჭრობა ხდება

ელექტროენერგეტიკული სისტემის რეალურ დროში დაბალანსების მიზნით. საბალანსო ბაზარზე ნავაჭრი სიმძლავრისა და ელექტროენერგისათვის მოქმედებს ფასწარმოქმნის განსხვავებული მექანიზმი: სიმძლავრისათვის მოქმედებს გაცხადებული ფასის პრინციპი, ხოლო ელექტროენერგისათვის - ზღვრული ფასწარმოქმნის პრინციპი (ერთიანი ფასის მექანიზმი).

მსოფლიოში დანერგილი პრაქტიკის თანახმად დღით ადრე და დღიურ ბაზრებზე ვაჭრობა ხორციელდება სავაჭრო პლატფორმის მეშვეობით, გამონაკლისი არც საქართველოა. საქართველოს „ენერგეტიკული ბირჟა“ აღნიშნული ბაზრების დანერგვისა და შემდგომში გამართული ფუნქციონირებისთვის იყენებს კომპანია Nord Pool - ის პროგრამულ მომსახურებას. დღით ადრე ბაზრის პლატფორმის საშუალებით მონაწილეებს შესაძლებლობა აქვთ განათავსონ საათობრივი განაცხადები. საბაზრო ფასის განსაზღვრისათვის ბირჟის ოპერატორი იყენებს ევროპული ბაზრების ინტეგრირების ალგორითმს (Euphemia).

ელექტროენერგის ბაზრის მოდელის კონცეფციისა და ახალი სამიზნე სტრუქტურის შესაბამისად ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე წარმოიქმნა ახალი ორგანიზაცია WPSO - საჯარო მომსახურების ორგანიზაცია, რომელსაც ელექტროენერგის ბაზრის მოდელის კონცეფციით საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფუნქცია - მოვალეობები დაეკისრა. სწორედ, საჯარო მომსახურების ორგანიზაციის ვალდებულებაა გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული ელექტროენერგის შესყიდვა და ორგანიზებულ ბაზრებზე გაყიდვა, შესაბამისი ფინანსური მექანიზმების გამოყენება ხელშეკრულებების პირობების შესრულების მიზნით და ფინანსურ ანგარიშსწორება; განახლებადი ენერჯისა და სხვა მხარდაჭერის სქემის მონაწილე მწარმოებლებთან მხარდაჭერის შესაბამისი სქემის ფარგლებში ფინანსური ანგარიშსწორება; საჯარო მომსახურების გამწვევ ელექტროენერგის მწარმოებლებთან ფასთა სხვაობის ხელშეკრულების ფარგლებში ორგანიზებული ბაზრის ფასსა და კომისიის მიერ კანონის შესაბამისად დადგენილ ფასს შორის სხვაობაზე ფინანსური

ანგარიშსწორება; საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე (აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა) მოხმარებისათვის ელექტროენერჯის შესყიდვა ორგანიზებულ ბაზარზე, ასევე, მასთან დაკავშირებულ უბალანსობაზე პასუხისმგებლობა; უნივერსალური მომსახურების მიმწოდებელთან ფასთა სხვაობის ხელშეკრულების ფარგლებში ორგანიზებული ბაზრის ფასსა და კომისიის მიერ კანონის შესაბამისად დადგენილ ფასს შორის სხვაობაზე ფინანსური ანგარიშსწორება და სხვა. ფორმირებული სამიზნე სტრუქტურისა და ბაზრის მოდელის კონცეფციის საფუძველზე ვხედავთ, რომ გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულების მფლობელი ჰიდროელექტროსადგურებისთვის ელექტროენერჯით ვაჭრობას განახორციელებს WPSO და შესაბამისად საბაზრო ფასსა და ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ფასს შორის სხვაობას სწორედ, ის აანაზღაურებს. აღნიშნული გადაწყვეტილების მიღებამდე, მნიშვნელოვანი და მხედველობაში მისაღები იყო ზოგადად გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულებების სპეციფიკა და მათი როლი საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე.

როგორც ვხედავთ ახალი ელექტროენერგეტიკული ბაზარი საკმაოდ დივერსიფიცირებული და მრავალფეროვანია. „ბაზრის მოდელის კონცეფციით“ დარეგულირებული საკითხები განსხვავდება საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ამჟამინდელი მოწყობისაგან. განვიხილოთ მიღებული გადაწყვეტილებები და მათი შესაძლო შედეგები ახალი ბაზრის ფორმირების პროცესში.

ახალი ბაზრის ფორმირების და ჩამოყალიბების პროცესში მნიშვნელოვანია არსებული ბაზრის სპეციფიკის გათვალისწინება. ერთ - ერთ მნიშვნელოვან და რთულ საკითხს, სწორედ, წარმოადგენს ინვესტორებსა და მთავრობას შორის დადებული გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულებები, რომლებიც განახლებადი ენერჯიების წახალისებისა და ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით იქნა შემოღებული. განახლებადი ენერჯიის წყაროების ექსპლუატაციაში გამვებიდან ათი წლის განმავლობაში ზამთრის თვეებში (3 თვე) მათ მიერ წარმოებული

ელექტროენერგია ქვეყნის შიდა ბაზარზე იყიდება. ელექტროენერგიის გაყიდვა ხდება საქართველოში არსებულ ნებისმიერ მყიდველზე ან სს „ელექტროენერგეტიკული სისტემის კომერციულ ოპერატორზე“ გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულებით დადგენილი ფასით, რომელიც განისაზღვრება მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად. როგორც უკვე ვნახეთ, გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულების მფლობელი ჰიდროელექტროსადგურებისთვის ელექტროენერგიით ვაჭრობას განახორციელებს WPSO და შესაბამისად საბაზრო ფასსა და ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ფასს შორის სხვაობას სწორედ, ის აანაზღაურებს. აღნიშნული გადაწყვეტლების მიღებამდე, აუცილებელი იყო იმ ფაქტის გათვალისწინება თუ რა გავლენას მოახდენენ ე.წ PPA სადგურები ორგანიზებულ ბაზარზე ვაჭრობისას ელექტროენერგიის ფასის ფორმირებაზე. როგორც ვიცით, გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულებების პრაქტიკიდან გამომდინარე სახელმწიფოსა და ინვესტორს შორის ტარიფი ინდივიდუალური მოლაპარაკებისა და შეთანხმების საკითხს წარმოადგენდა. შესაბამისად, PPA სადგურებს არ აქვთ იდენტური ტარიფი, გარდა ამისა, სახელმწიფოს მიერ რეგულირებულ და ნაწილობრივ დერეგულირებულ ჰესებთან შედარებით მათი ტარიფები გაცილებით მაღალია. ორგანიზებულ ბაზარზე ელექტროენერგიით ვაჭრობისას ინვესტორისთვის უმთავრესი მოგების მიღებაა, შესაბამისად, მათ მიერ, მათთვის შეთავაზებული ტარიფით, ბაზარზე განაცხადის გაკეთება, გვინდა ეს თუ არა, გავლენას მოახსენს ელექტროენერგიის საბაზრო ფასის ფორმირებაზე ზრდის ტენდენციით.

ახალი ბაზრის ფორმირების პროცესში ასევე პრობლემურ და რთულ საკითხს წარმოადგენს აფხაზეთის ოკუპირებული ტერიტორიისთვის ელექტროენერგიის მიწოდება. მიღებული გადაწყვეტილებებით, ბაზრის მოდელის კონცეფციისა და სამიზნე მოდელის სტრუქტურის თანახმად საქართველოს მთავრობის გადაწყვეტილებით აფხაზეთის ოკუპირებული ტერიტორიისთვის ელექტროენერგიის უზრუნველსაყოფად ორგანიზებულ

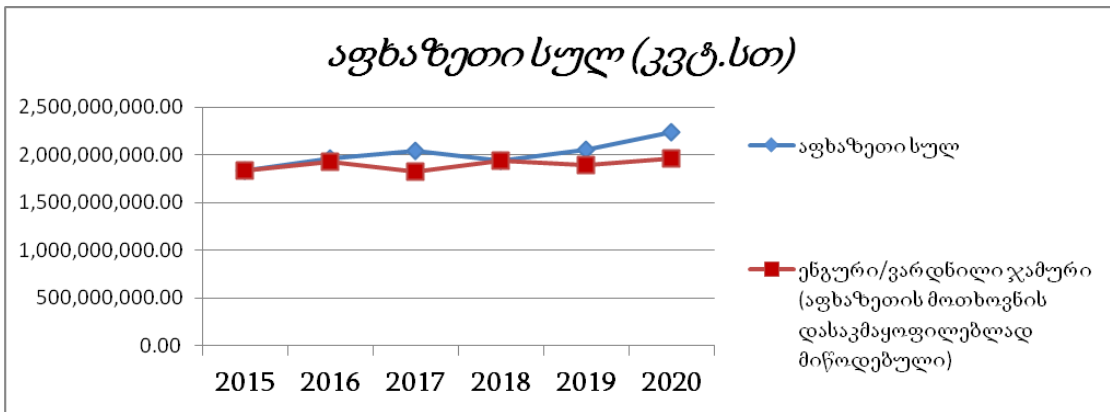

ბაზრებზე ელექტროენერჯის შესყიდვა WPSO - ს დაევალა. შესაფასებელი და გასაანალიზებელია აღნიშნული გადაწყვეტილების სისწორე.

როგორც ცნობილია აფხაზეთის რეგიონი არ წარმოადგენს საქართველოს ელექტროენერჯეტიკული საბითუმო ბაზრის კვალიფიციურ მონაწილეს. „ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) ბაზრის წესების“ თანახმად, აფხაზეთის ტერიტორიაზე ელექტროენერჯის მიწოდება ხდება ენგურჰესისა და ვარდნილჰესების კასკადის ჰიდროელექტროსადგურებიდან გამომუშავებული და დამტკიცებული ელექტროენერჯის (სიმძლავრის) საპროგნოზო ბალანსის მოცულობების მიხედვით. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ აფხაზეთის მიერ მოხმარებული ელექტროენერჯის რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდება და აღნიშნული ელექტროენერჯის საფასურის ანაზღაურება არ ხდება.

ნახაზზე N2 მოცემულია 2015 წლიდან 2020 წლის ჩათვლით აფხაზეთის რეგიონს ელექტროენერჯის მოხმარების სტატისტიკა, რომელიც 2015 წლის მერე ყოველწლიურად იზრდება. ასევე წარმოდგენილია, აფხაზეთის რეგიონის მოხმარების დასაკმაყოფილებლად, წლების მანძილზე ენგურჰესისა და ვარდნილჰესის კასკადიდან შესყიდული ელექტროენერჯის ჯამური რაოდენობა. როგორც ვხედავთ, 2017, 2019 და 2020 წლებში ენგურჰესისა და ვარდნილჰესების კასკადის მიერ აფხაზეთში მისაწოდებელი ელექტროენერჯის რაოდენობა აფხაზეთის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მოხმარებული ელექტროენერჯის რაოდენობასთან შედარებით ნაკლებია.

გარდა ამისა, ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ ზამთრის პერიოდის გარკვეულ დღეებში აფხაზეთის მოხმარება დღის ჭრილში აჭარბებს ენგურისა და ვარდნილჰესების კასკადის ფაქტიურ გამომუშავებას. ამ დროს ხდება საქართველოს სხვა ჰესებიდან აფხაზეთის მოხმარების დაბალანსება, რომლის ანგარიშსწორებას, თვითურ ჭრილში, ახორციელებს ბაზრის ოპერატორი (ესკო), ენგურისა და ვარდნილჰესების კასკადის გენერაციის ხარჯზე (რომელთა გამომუშავება, თვითურ ჭრილში, ავსებს აფხაზეთის მოხმარების დღიურ დანაკლისებს).

ნახ. 2. აფხაზეთის რეგიონის ელექტროენერჯის მოხმარების სტატისტიკა (2015-2020 წ.წ.)

ამჟამად აფხაზეთის მოხმარების უზრუნველყოფა, ენგურჰესისა და ვარდნილჰესების კასკადის მიერ გამომუშავებული ელექტროენერჯით, საქართველოში მოქმედი ყველაზე დაბალი ტარიფით ხორციელდება. მარეგულირებელი კომისიის მიერ დადგენილი ენგურჰესის მოქმედი ტარიფი შეადგენს 1.857 თეთრი/კვტსთ - ზე, ხოლო ვარდნილჰესების კასკადის ტარიფი შეადგენს 2.565 თეთრი/კვტსთ - ზე. WPSO - ს მიერ აფხაზეთის მოხმარების უზრუნველსაყოფად ორგანიზებულ ბაზრებზე შესყიდული ელექტროენერჯის ფასი, რა თქმა უნდა, ვერ იქნება ესეთი დაბალი, გარდა ამისა, აფხაზეთის მოხმარებისთვის ორგანიზებულ ბაზარზე შესასყიდი ელექტროენერჯის რაოდენობა საკმაოდ დიდია, შესაბამისად ორივე ეს ფაქტორი გავლენას მოახდენს როგორც ელექტროენერჯის საბაზრო ფასის ფორმირებაზე ასევე, აფხაზეთის ოკუპირებული ტერიტორიის მიერ ელექტროენერჯის ფასის აუნაზღაურებლობის კუთხით, სახელმწიფოს ბიუჯეტზეც.

ელექტროენერგეტიკული ბაზრების ლიბერალიზაცია, ბაზრის გახსნა, კონკურენციის ამაღლება, გამჭირვალე ფასის ფორმირება, ევროპის ენერგეტიკულ პაკეტთან და ევროპულ ბაზრებთან დაახლოება, რა თქმა უნდა მნიშვნელოვანია როგორც სექტორისთვის, ასევე ქვეყნისთვისაც პრიორიტეტულია, თუმცა ამ ყველაფრის ფონზე აუცილებლად გასათვალისწინებელია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის თავისებურებები და სპეციფიკა. ზემოხსენებული ფაქტების გარდა,

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ Euphemia – ს ალგორითმი თავისი არსით წარმოადგენს ევროპული ბაზრების ინტეგრირების ალგორითმს. ის, მორგებულია ბაზრების ინტეგრაციასა და დაწყვილებაზე. ალგორითმის საჯარო აღწერილობაში, მითითებულია, რომ მისი შემუშავების მთავარ მიზანს წარმოადგენდა დღით ადრე ელექტროენერგეტიკული ბაზრების დაწყვილების პრობლემის აღმოფხვრა. შესაბამისად, ჩნდება კითხვა, რამდენად გამართლებულია აღნიშნული ალგორითმის გამოყენება საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის გახსნის პროცესში? არ უნდა დაგვაფიქვდეს საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა და მეზობელი ქვეყნების ელექტროენერგეტიკული ბაზრების თავისებურებანი. საქართველოს ენერგეტიკული სისტემა, თავისი მდებარეობიდან გამომდინარე, ინტეგრირებულია კავკასიის რეგიონში და აწარმოებს ელექტროენერჯის გაცვლას მეზობელ ქვეყნებთან, თანამშრომლობს მეზობელი ქვეყნების ენერგეტიკულ პარტნიორებთან თურქეთის რესპუბლიკაში, რუსეთის ფედერაციაში, აზერბაიჯანისა და სომხეთის რესპუბლიკებში, რითაც უზრუნველყოფს ენერგეტიკული სექტორის უსაფრთხო და საიმედო ფუნქციონირებას, ასევე ელექტროენერჯის ექსპორტს/იმპორტს, ტრანზიტსა და ურთიერთდახმარებას საგანგებო/ავარიულ სიტუაციებში. საქართველო არ არის დაკავშირებული მეზობელი ქვეყნების ელექტროენერგეტიკულ ბაზრებთან და აღნიშნულ ბაზრებს შორის არ ხორციელდება დღით ადრე ან დღიური ვაჭრობა.

ზემოხსენებული ფაქტების გარდა, აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მეზობელ ქვეყნებში მოქმედი საყოფაცხოვრებო ტარიფები საკმაოდ განსხვავდება საქართველოში მოქმედი ელექტროენერჯის საყოფაცხოვრებო ტარიფისგან. ამასთანავე ნაშრომის მესამე თავში განხილული ქვეყნების ელექტროენერგეტიკულ ბაზრებზე, ისევე როგორც მეზობელ ქვეყნებში და საქართველოშიც შეინიშნება საყოფაცხოვრებო ტარიფების ყოველწლიური ზრდის ტენდენცია, აღნიშნული ფაქტისა და უმეტესი მეზობელი ბაზრების მონოპოლიურმა ბუნებამ, მათ

ელექტროენერგეტიკულ ბაზრებთან დაწყვილების შემთხვევაში შესაძლოა არასახარბიელო გავლენა იქონიოს საქართველოში არსებულ საყოფაცხოვრებო ტარიფზე. ტარიფების ზრდის ტენდენცია ასახულია ცხრილში N2.

ცხრილი 2. 2019 - 2020 წლებისთვის მოქმედი ელექტროენერჯის საყოფაცხოვრებო ტარიფები ქვეყნების მიხედვით (თეთრი/კვტსთ)

ქვეყანა	2019 წელი	2020 წელი	ზრდის %
უკრაინა	14.130	16.552	17.14
ხორვატია	42.240	46.210	9.40
რუსეთი	16.340	18.144	11.04
სომხეთი	24.690	25.390	2.84
აზერბაიჯანი	13.880	15.575	12.21
თურქეთი	27.090	35.341	30.46
საქართველო	18.890	23.549	24.66

ცხრილში ნათლად ჩანს, ერთი წლის განმავლობაში, საყოფაცხოვრებო ტარიფების ზრდის % მაჩვენებელი. აღნიშნული ზრდა, ქვეყნების მიხედვით, სხვადასხვა მიზეზით იყო განპირობებული, მათ შორის: მსოფლიო მოვლენები, პანდემია, პოლიტიკური მდგომარეობა, ელექტროენერგეტიკული ბაზრების მონოპოლიური ბუნება, გაცვლითი კურსის მატება და ა.შ. მოყვანილი ფაქტების გარდა, მხედველობაშია მისაღები იმ მეცნიერ - მკვლევართა აზრი, რომლებიც ფიქრობენ, რომ ენერჯიამემცველებზე ფასების მატება ან კლება ჯაჭვური რეაქციით მყისვე აისახება სამომხმარებლო ბაზარზე.

ტარიფის ცვლილებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ის ფაქტი, თუ როგორაა პრაქტიკულად გათვალისწინებული დარგის განვითარებაში ის თავისებურებები რომელიც ენერგეტიკას გააჩნია. დარგი მოითხოვს ინტენსიურ და უწყვეტ დაფინანსებას, რათა შეინარჩუნოს ფუნქციონირების უნარი და იმავდროულად მიაღწიოს პროგრესს მაკროეკონომიკური გარემოს მოთხოვნილების შესაბამისად. სხვა დარგებისგან განსხვავებით ენერგეტიკას აკისრია მაღალი სოციალურ - ეკონომიკური

პასუხისმგებლობა. იგი როგორც ბუნებრივი მონოპოლიის ტიპური წარმომადგენელი საჭიროებს დამოუკიდებელ რეგულირებას. აუცილებელია მნიშვნელოვანი რაოდენობის ინვესტიციების მოზიდვა. ეს კი სხვა ობიექტური ფაქტორების (ეკოლოგია, სულ უფრო ძვირი ენერგო რესურსების გამოყენების აუცილებლობა, და სხვა.) ერთობლივი გავლენის შედეგად კიდევ უფრო ზრდის დანახარჯებს, რაც ტარიფის ზრდას განაპირობებს.

ამასთანავე, ტარიფის დონის განსაზღვრაზე უთუო გავლენა აქვთ ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა გლობალიზაცია, ელექტროენერჯის წარმოების სტრუქტურა, ბუნებრივი ენერგეტიკული რესურსების ათვისება, საზოგადოების როლი და სხვ. შესაბამისად მსოფლიო პანდემიამ, საქართველოში მიმდინარე ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეფორმამ, რომელიც საბითუმო ელექტროენერჯიაზე ფასის მატების ტენდენციით ხასიათდება, ბუნებრივი ენერგეტიკული რესურსების ათვისებლობამ ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენების გამო, ენერგობიექტების მშენებლობის ხელის შეშლამ საზოგადოების უარყოფითმა დამოკიდებულებამ, ინვესტიციების შეჩერებამ ენერგეტიკის სექტორში არ შეიძლება უკვალოდ ჩაიაროს და საბოლოოდ არ მოახდინოს გავლენა საყოფაცხოვრებო ტარიფებზე. ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეფორმის დადებით მხარედ, ელექტროენერჯიაზე ფასების შემცირების მიჩნევა მცდარი და საფუძველს მოკლებულია. რეფორმები, ძირითადად მომსახურების გაუმჯობესებისკენ და მომხმარებელთა უფლებების უკეთ დაცვისკენ არის მიმართული, რაც ინვესტიციების განხორციელებით მიიღწევა. აღნიშნული, კი თავისთავად გულსხმობს ძვირადღირებულ ტექნოლოგიებს, მაღალკვალიფიციურ კადრებს, შესაბამისად მეტ ხარჯს. შედეგად, მართალია, მომსახურების ხარისხი უმჯობესდება, თუმცა მისი საფასური პროპორციულად იზრდება.

საქართველოს გეოგრაფიული მდგომარეობისა და მეზობელი ქვეყნების ელექტროენერგეტიკული ბაზრების სპეციფიკის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი ელექტროენერგეტიკული

ბაზარი მეზობელი ქვეყნების ელექტროენერგეტიკულ ბაზრებთან ვერ დაწყვილდება. Euphemia – ს ალგორითმის თავისებურების გაანალიზების ფონზე ასევე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოსთვის ბაზრების აღნიშნული ალგორითმით ელექტროენერგეტიკული ორგანიზებული ბაზრების ოპერირება აზრს მოკლებულია. მოყვანილი ფაქტებისა და განვითარებული მსჯელობის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ რეფორმის შედეგად ელექტროენერჯის ტარიფები კი არ დაიკლებს, როგორც ამას ზოგიერთი მკვლევარი და ბაზრის მონაწილე მიიჩნევს, არამედ პირიქით, მოიმატებს.

ნაშრომის V თავში ჩამოყალიბებულია საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების ალტერნატიული გზა, რომლის განხორციელების შემთხვევაშიც ელექტროენერგეტიკულ ბაზარს გამართულად ფუნქციონირებასთან ერთად, საქართველოს მეზობელ ქვეყნებთან (თურქეთი) დაწყვილების რელური შესაძლებლობა უჩნდება. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების ალტერნატიულ გზად შემოთავაზებულია Europex - ის მაგალითი. კონკრეტულად კი, დელეგირებული ბაზრის ოპერატორის ინსტიტუტის არსებობა და მისი მეშვეობით ელექტროენერგეტიკული ორგანიზებული ბაზრების ოპერირება. Europex - ი (ევროპექსი) წარმოადგენს ევროპული ენერგეტიკული ბირჟების ასოციაციას, ენერგეტიკული ბირჟების ბიზნეს ასოციაციას, ბაზრის ოპერატორებსა და დელეგირებულ ოპერატორებს ევროპაში. ამჟამად Europex - ს ჰყავს ოცდახუთი სრულუფლებიანი წევრი და ოთხი ასოცირებული წევრი. 2015 წლიდან საქართველოს ამჟამინდელი, ჯერ კიდევ მოქმედი, ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი სს „ელექტროენერგეტიკული სისტემის კომერციული ოპერატორი“ - ესკო, არის Europex - ს სრულფასოვანი წევრი. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ „ესკო“ Europex - ის პირველი წარმომადგენელია ევროკავშირის არაწევრი ქვეყნებიდან. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული სისტემის ოპერატორი - ესკო დელეგირებული ბაზრის ოპერატორის ფუნქცია - მოვალეობების უმეტეს ნაწილს წლების განმავლობაში ახორციელებდა და

დღეის მდგომარეობითაც ახორციელებს რეფორმის გარდამავალი პერიოდიდან გამომდინარე.

მესამე მხარის მიერ, აღნიშნული ტიპის ბაზრის მოწყობა ევროპაში დაფუძნდა წინა ორი დეკადის განმავლობაში და წარმოადგენს ევროპული ელექტროენერგეტიკული ბაზრების მხარდაჭერის შეუცვლელ მექანიზმს. აღნიშნული ტიპის ბაზრის მოწყობა დღეის მდგომარეობით არსებობს ევროკავშირის თერთმეტ წევრ სახელმწიფოში, მათ შორის ავსტრიაში, ხორვატიაში, ჩეხეთში, ირლანდიაში, რუმინეთში, სლოვაკეთში, სლოვენიაში, დანიაში, ფინეთში, ნორვეგიასა და შვედეთში.

რეფორმის აქტიური პროცესიდან და მიღებული საკანონმდებლო აქტებიდან გამომდინარე, რა თქმა უნდა, ბაზრის ფორმირების ალტერნატიული გზა ვერ იქნება არჩეული ბაზრის მოდელისგან რადიკალურად განსხვავებული. განსხვავებით საქართველოს მიერ არჩეული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირებისგან, აღნიშნული მექანიზმი ნაკლებ სირთულესთან, ხარჯთან და ბაზარზე ჩარევასთან არის დაკავშირებული.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე 2006 წლის მნიშვნელოვანი რეფორმების განხორციელების შემდეგ ჩამოყალიბდა და წლების განმავლობაში ფუნქციონირებდა ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი - „ესკო“. არსებული ბაზრის მოწყობისა და საკანონმდებლო რეგულირების ფონზე „ესკო“ ახორციელებდა და ახორციელებს ბაზრის დაბალანსებისა და შეკვრის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას. ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის მსგავსი მოდელით არსებობის პრაქტიკა, როგორც უკვე ვნახეთ EUROPEX - ის მაგალითი, ევროპის ბევრ ქვეყანაში დღესაც არსებობს და გამართულად ფუნქციონირებს. შესაბამისად, აღნიშნული მოდელის შენარჩუნება მისი მეტად დივერსიფიკაციის მიზნით ბევრად გამართლებული იქნებოდა, ვიდრე იმ გზის არჩევა, რომლითაც ახალმა ელექტროენერგეტიკულმა ბაზარმა უნდა განაგრძოს ფუნქციონირება.

რეფორმის განხორციელებამდე საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელი მხოლოდ სამი სახის ელექტროენერგეტიკულ ბაზარს ითვალისწინებდა, ესენია ორმხრივი ხელშეკრულების ბაზარი, საბალანსო ელექტროენერჯის ბაზარი და გარანტირებული სიმძლავრის ბაზარი. ელექტროენერგეტიკული ბაზრების გამართულად ფუნქციონირებას, მათ ურთიერთკავშირსა და ფინანსურ ანგარიშსწორებას „ესკო“ - როგორც ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი ახორციელებდა და დღეის მდგომარეობითაც ახორციელებს. ბაზრის ლიბერალიზაციისა და კონკურენციის ამალღების კუთხით საჭიროებას წარმოადგენს ბაზრის სეგმენტების დივერსიფიკაცია და ისეთი ორგანიზებული ბაზრების ჩამოყალიბება როგორებიც არის დღით ადრე, დღიური და საბალანსო ელექტროენერჯის ბაზარები. აღნიშნული ბაზრის სეგმენტების ოპერირებისთვის ესკოს გააჩნია, როგორც ტექნიკური, ასევე პროფესიული და მატერიალური შესაძლებლობა. სწორედ, ის უწყვედა წლების განმავლობაში ელექტროენერგეტიკულ ბაზარს ოპერირებას და უზრუნველყოფდა ელექტროენერგეტიკული ბაზრის გამართულ და საიმედო ფუნქციონირებას. საქართველოს „ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების შესახებ“ ახალი კანონის ნორმების თანახმად ბაზრის ოპერატორის საქმიანობების აბსოლუტურ უმრავლესობას „ესკო“, როგორც ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი დღესაც ახორციელებს. შესაბამისად, ბაზარზე ახალი დამოუკიდებელი სუბიექტის გაჩენა, რომელიც ბაზრის ოპერატორის ფუნქციების შესრულებას უზრუნველყოფს საფუძველს მოკლებულია. გარდა ამისა, „ესკო“ - სთვის საბითუმო საჯარო მომსახურების გამწევი ორგანიზაციის როლის დაკისრება, მისი ბაზრის ოპერირების გამოცდილებიდან გამომდინარე არ არის გამართლებული.

„ესკო“ - როგორს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი ახორციელებს საბითუმო ელექტროენერჯის ბაზრის ანგარიშსწორებას და აბალანსებს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მუშაობას. ამ მიზნით ესკო განსაზღვრავს ელექტროენერჯის მოცულობებს, ახდენს საბალანსო ელექტროენერჯის მოცულობისა და ფასის გაანგარიშებას, საბალანსო

ელექტროენერჯის ფასის ფორმირებას და ფინანსურ ანგარიშსწორებას. აღნიშნული ფუნქციები სრულად შეესაბამება დელეგირებული ბაზრის ოპერატორის მიერ განხორციელებულ ფუნქციებს და წარმოადგენს ევროპის ქვეყნებში დანერგილ აპრობირებულ პრაქტიკას.

ახალი ორგანიზებული ბაზრების გამართულად ფუნქციონირებისთვის თურქეთის რესპუბლიკის მაგალითის გათვალისწინებით „ესკო“ - ს ელექტრონული საიტის ბაზაზე უკვე შემუშავებული აქვს დღით ადრე და საბალანსო ბაზრის პლატფორმები, რომლებიც ბაზრის მონაწილეებს საშუალებას აძლევთ ივაჭრონ თავისი მოთხოვნების შესაბამისად და ოპტიმალურად დააბალანსონ თავისი პორტფელები.

ერთადერთ დაბრკოლებას და „მესამე ენერგეტიკული პაკეტის“ მოთხოვნებთან შეუსაბამობას „ესკო“ - სთვის წარმოადგენს მისი ჩართულობა ელექტროენერჯის ვაჭრობის საქმიანობაში. მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, საჭიროა „ესკო“ - ს ბაზრის ოპერირების საქმიანობებისგან ელექტროენერჯით ვაჭრობის საქმიანობების გამოყოფა, კონკრეტულად კი, იმპორტ - ექსპორტისა და განახლებადი ენერჯის წყაროებისგან გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულების (PPA) საფუძველზე ელექტროენერჯის შესყიდვის საქმიანობების.

ორგანიზებული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერირებისთვის ბაზრის ოპერატორის უმნიშვნელოვანეს და უპირობო ფუნქციას წარმოადგენს ელექტროენერჯიაზე განხორციელებული გარიგებების დასრულების შედგომ ანგარიშსწორების განხორციელება. „ესკო“, თავისი ფუნქციამოვალეებიდან გამომდინარე, ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე ერთადერთი საწარმოა, რომელსაც გააჩნია ანგარიშსწორების ერთიანი ბაზა, ფინანსური ანგარიშსწორების განხორციელება ხდება ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე ვაჭრობის შედეგების შეგროვების შემდეგ. ანგარიშსწორების პროცესის შეუფერხებლად განხორციელების მიზნით „ესკო“ თანამშრომლობს საბანკო სექტორთან, რათა ტრანზაქციები ელექტროენერგეტიკულ ბაზარზე შეუფერხებლად ხორციელდებოდეს.

„ესკო“ - ს აქვს ფინანსური რისკების მართვის პრაქტიკული მრავალწლიანი გამოცდილება. სწორედ, ერთად აღებული ყველა ეს ასპექტი უზრუნველყოფს ორგანიზებული ბაზრების გამართულად ფუნქციონირებას. ამასთანავე, „ესკო“ - ს გააჩნია ელექტროენერჯის ბაზრის ორგანიზებისთვის საჭირო ტექნიკური აღწურვილობა და ჰყავს კვალიფიციური კადრები, რომლებიც წლების განმავლობაში უზრუნველყოფდნენ საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის გამართულ ფუნქციონირებას.

ყოველივე ზემოხსენებულის გათვალისწინებით, ევროპის ქვეყნებში მოქმედი ბაზრის მოწყობის მექანიზმების ანალიზით, საქართველოს ბაზრის მოდელის სპეციფიკის მხედველობაში მიღებით შეიძლება ითქვას რომ საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის სამიზნე მოდელის ჩამოყალიბებისკენ არჩეული გზა საკმაოდ რთული და კომპლექსურია. გაცილებით უპრიანი იქნებოდა, ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ტრანსფორმაცია არსებული რესურსის გამოყენებით.

დასკვნა

1. საქართველოს მიერ „ასოცირების ხელშეკრულების“ ხელმოწერითა და „ენერგეტიკულ გაერთიანებაში“ გაწევრიანებით გამოიკვეთა საქართველოს არსებული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის შეუსაბამობა „მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთან“, შესაბამისად აღებული ვალდებულებების დასაკმაყოფილებლად აუცილებლობას წარმოადგენს საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ტრანსფორმაცია.
2. „ენერგეტიკული გაერთიანების“ და ევროკავშირის ქვეყნების კონკრეტულად კი, უკრაინისა და ხორვატიის ელექტროენერგეტიკული ბაზრების შედარებითმა ანალიზმა აჩვენა, რომ რეფორმამ, განსაკუთრებით უკრაინაში, ელექტროენერგეტიკული ბაზარი მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების პროცესში გასათვალისწინებელია ხსენებული ქვეყნების გამოცდილება და ის სირთულები, რომლებსაც ისინი წააწყდნენ რეფორმის პროცესში და მის შემდგომ.
3. საქართველოს ახალი ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ფორმირების კომპლექსურობიდან გამომდინარე, საჭიროებას წარმოადგენს ახალი ბაზრის მოდელის ამოქმედების მინიმუმ ორი წლით გადავადება. აღნიშნული ბაზრის მონაწილეებს საშუალებას მისცემს უკეთ გაერკვიონ ახალი ბაზრის მოდელის სპეციფიკაში, მოემზადონ ბაზრის გახსნისთვის და წარმოდგენა იქონიონ ბაზრის გახსნის შედეგებზე. თუმცა, აუცილებლობას წარმოადგენს ახალი ბაზრის მოდელის ტესტირების რეჟიმში ფუნქციონირების გაგრძელება, ელექტროენერჯის ბაზრის კონკურენტულ მოდელზე გადასვლის სირთულების აღმოსაფხვრელად.
4. საქართველოს ელექტროენერჯის ახალი კონკურენტული ბაზრის მოდელის ჩამოყალიბებისა და გამართულად ფუნქციონირებისთვის, საქართველოს ბაზრის სპეციფიკიდან და მისი სირთულიდან გამომდინარე, საჭირო იქნება მინიმუმ ორ წლიანი გარდამავალი

პერიოდი, რომლის ფუნქციონირებაც აუცილებელია, მანამ სანამ, ბაზრის ყველა მონაწილე არ მოერგება ახალ სავაჭრო სტრუქტურას, არ მოხდება ახალი მოდელის მიხედვით ვაჭრობის შედეგების დეტალურად გაანალიზება და ელექტროენერჯის ორგანიზებულ ბაზრებზე ფორმირებული სავაჭრო ფასის დასტაბილურება. აღნიშნული გარდამავალი პერიოდი საჭიროა, რათა არ მოხდეს როგორც საბითუმო ბაზრის მონაწილეებისთვის, ასევე საცალო ბაზრის მონაწილეებისთვის ელექტროენერჯის ტარიფის ნახტომისებური ზრდა, რაც თავისთავად მძიმე ტვირთად დააწვება, როგორც მომხმარებლებს ასევე ქვეყნის ეკონომიკას.

5. საქართველოს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის კონკურენტულ მოდელზე გადასვლის წინაპირობების მოსაწესრიგებლად საჭიროებას წარმოადგენს „ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების“ შესახებ საქართველოს კანონსა და „ელექტროენერჯის ბაზრის მოდელის კონცეფციაში“ შესაბამისი ცვლილებების განხორციელება, რომლებიც უზრუნველყოფენ საქართველოს სპეციფიკაზე მორგებულ ელექტროენერგეტიკული ბაზრის მოდელის ჩამოყალიბებას.
6. „ელექტროენერჯის ბაზრის მოდელის კონცეფციით“ განსაზღვრული გარანტირებული შესყიდვის ხელშეკრულების მფლობელი სადგურების ორგანიზებულ ბაზარზე შეშვებისა და აფხაზეთის მოხმარებისთვის ელექტროენერჯის ორგანიზებულ ბაზრებზე შესყიდვის შესახებ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანამდე, აღნიშნული გადაწყვეტილების ტარიფზე გავლენის შეფასება და შესაბამისი გაანგარიშებების განხორციელება კომპეტენტური უწყებების, მეცნიერ - მკვლევარებისა და დარგის სპეციალისტების მიერ.
7. მიღებული გადაწყვეტილებების და ჩამოყალიბებული ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ახალი მოდელის ფონზე მოქმედ ელექტროენერგეტიკულ ბაზრის ოპერატორის - „ესკო“ - ს დაეკისრა WPSO - ს ფუნქციები და ჩამოერთვა ბაზრის ოპერირების ფუნქცია მოვალეობები, თუმცა ახალი ბაზრის მოდელის განხილვამ და

ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის „ესკო“ - ს როლმა, დღევანდელი ელექტროენერგეტიკული ბაზრის გამართულად ფუნქციონირებაში, გამოკვეთა მისი, როგორც ბაზრის ოპერატორის როლის გაძლიერების საჭიროება.

8. Europex – ის მაგალითის განხილვამ, ნათლად დაგვანახა რომ დელეგირებული ბაზრის ოპერატორის ინსტიტუტი ევროპის ბევრ ქვეყანაში წარმატებით ფუნქციონირებს და სრულად აკმაყოფილებს „მესამე ენერგეტიკული პაკეტის“ მოთხოვნებს. შესაბამისად, აღნიშნული პრაქტიკის გათვალისწინებით, საჭიროებას წარმოადგენს ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის „ესკო“ - ს, როგორც Europex - ის სრულფასოვანი წევრის გამოცდილებისა და რესურსის გამოყენება და მის ბაზაზე არსებული სავაჭრო პლატფორმის განვითარება.
9. მოყვანილი ფაქტებისა და განხილული მაგალითების გათვალისწინებით ცხადია, რომ ელექტროენერგეტიკული რეფორმის განხორციელება მოკლევადიან პერსპექტივაში ტარიფების შემცირების ნაცვლად მათ გაზრდას გამოიწვევს, შესაბამისად, სახელმწიფოს მხრიდან, საჭიროა ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა აღნიშნულის თავიდან ასაცილებლად. ასევე აუცილებლობას წარმოადგენს, საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებისთვის ტარიფის ზრდისგან დაცვის მიზნით სამეცნიერო - ტექნოლოგიური და მენეჯერული პროცესების განვითარება, საჭირო მექანიზმის შემუშავებით.

დისერტაციის თემაზე გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები:

1. მაჭავარიანი მ. ლომსაძე-კუჭავა მ. საქართველო და მისი განახლებადი ენერჯის პოტენციალი „ენერგეტიკულ გაერთიანებაში“ გაწევრიანების შედეგად. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 2018, №01-02, გვ. 156 - 161.
2. მაჭავარიანი მ. ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორის ტრანსფორმაცია და მისი ამოცანები საქართველოს ახალი ელექტროენერგეტიკული ბაზრის პირობებში. „ენერჯია“, 2020, №4(96), გვ. 5 - 15.
3. მაჭავარიანი მ. Key challenges of Georgia’s Electricity Market. „ენერჯია“, 2020, №4(96), გვ. 16-22;
სამეცნიერო-ტექნიკური ხასიათის რეგულარული ინტერნეტ გამოცემა Energyonline, (EOL). 2020, №1(14).
<http://www.energyonline.ge/issue14/stat-Machavariani-engl.pdf>
4. მაჭავარიანი მ. მესამე ენერგეტიკული პაკეტის მოთხოვნებიდან გამომდინარე საქართველოში განსახორციელებელი ე.წ. „Unbundling“-ის რეფორმა. მეხუთე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია - „ენერგეტიკა: რეგიონული პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები“ - მოხსენებების კრებული. აწსუ, ქ. ქუთაისი 26 ოქტომბერი, 2018 წ. გვ. 171-174.

Abstract

In order to solve the problems posed in the dissertation paper titled "Formation of the Georgian Electricity Market in Accordance with the EU Standards", the international best practices and experience in formation of electric power markets was studied; the preconditions for the transformation of the Georgian electric power market were described; the directives and regulations of the EU electric power market were analyzed; the model of the existing electricity market in Georgia was defined in detail, its specifics and the need to transform the existing market model were discussed; existing electricity market models in the EU and the Energy Community countries and the measures taken to move to a new market model were discussed and the results of these actions in the electricity markets were studied; the advantages and disadvantages of the path taken by Georgia in the process of reforming the power plant were analyzed; based on the specifics of the Georgian energy system, an alternative way of forming the electricity market was proposed, through which the formation of a new energy market in Georgia within the framework of compliance with EU standards will be associated with lower costs.

Chapter I discusses the preconditions for the transformation of the Georgian electricity market following the signing of the Association Agreement; presents Georgia's commitments to the European Union; describes all the requirements that need to be considered in the process of formation of a new electricity market in Georgia; analyzes all the necessary measures to be taken by Georgia in the electricity sector under the so-called "Third Energy Package".

Chapter II provides a detailed analysis of the current model of the electricity market in Georgia; gives a brief overview of the electricity market in Georgia; describes the current developments in the current electricity market in Georgia; discusses the structure of the existing electricity market and market actors; presents the specifics of the market for direct contracts of the existing electricity markets, the balancing electricity market and the guaranteed capacity market, and based on the sources, gives the structure of the existing electricity market in Georgia for 2019-2020 and the state of the market.

Chapter III provides a comparative analysis of energy markets in the countries of the Energy Community and the European Union. For a comparative analysis, the models of the electricity market in Ukraine and Croatia were selected. Why exactly the electricity markets of these countries? Ukraine joined the Energy Union in 2011, three years earlier than Georgia. It had to transform the electricity market to meet the requirements of the Third Energy Package, but Ukraine's

choice of electricity market reform put the sector in a difficult position. Despite the opening of the market, strict regulatory mechanisms are still in place and it is difficult for sector participants to meet their obligations as well as financial settlement, which puts the entire power sector in a difficult position. With regard to the electricity market of the Republic of Croatia, its transformation began in 2001. As a result of the reforms, Croatia has well-functioning, well-organized electricity markets despite the small size of the electricity market. The Croatian electricity market is structured in accordance with the principle proposed in the dissertation as an alternative way of forming the Georgian electricity market.

Chapter IV discusses the path taken by Georgia to create a new electricity market. The decisions made as a result of the reforms are analyzed in detail; the legislative framework that determines and regulates the formation of a new market model is discussed; the advantages and disadvantages of the selected mechanism are described, taking into account the specifics and characteristics of the electricity market in Georgia; the specifics of the platform selected for the proper functioning of the organized electricity markets are described. Due to the complexity of the chosen road, the reasons for the postponement of the launch of the organized electricity market in Georgia are discussed.

Chapter V presents an alternative way of forming the electricity market of Georgia, in case of the implementation of which the electricity market of Georgia will be able to be paired with the electricity markets of neighboring countries. The advantages of the so-called "delegated market operator" are outlined. The role of Electricity Market Operator - ESCO (which operates in Georgia) in the electricity market is described, and the importance of strengthening this role and its advantages in comparison with the chosen mechanism is indicated.

Consideration of the alternative mechanism proposed in the dissertation paper in the process of formation of the Georgian electricity market will enable the electricity sector to function properly within the set timeframe, fulfill its obligations and meet the EU standards.